

שנת התשס"ח

הישיבה המאתיים תשעים ושמונה (רצח)

ביום י"ז במרחשוון התשס"ח (29 באוקטובר 2007) בשעה 15:00, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, משה אזר, שולמית אליצור, יהושע בלאו, יעקב בן-טולילה, משה בר-אשר (יו"ר), אהרן דותן, אבי הורביץ, שמעון זנדבנק, אפרים חזן, אברהם טל, דוד טלשיר, יוסף יהלום, קציעה כ"ץ, אהרן ממון, שלמה נאה, אמציה פורת, שמא יהודה פרידמן, מנחם קיסטר, שמעון שרביט;

החברים-היועצים: סיריל אסלנוב, יוחנן ברויאר, עמינדב דיקמן, חיים כהן, מרדכי כסלו, יוסף עופר, שמואל פסברג; המנהלת הכללית טלי בן-יהודה; המזכירה המדעית רונית גדיש; עובדי האקדמיה אורלי אלבק, נטלי אקון, קרן דובנוב, צביה זמירי, מלכה זמלי, דורון יעקב, רחל סליג, דורון רובינשטיין; יועצת הלשון ברשות השידור רות אלמגור-רמון; אורחים: פרופ' פריץ ורנר מאוניברסיטת וינה; מן הוועדה למונחי ספרות פרופ' מנחם ברינקר ואבי שמידמן.

- סדר היום:**
- א. הודעה
 - ב. הרצאת פרופ' פריץ ורנר "פרויקט מקיף חדש של ספר דקדוק לעברית בת זמננו"
 - ג. מונחי הספרות
 - ד. אישור הודעת ועדת הדקדוק
 - ה. מילים בשימוש כללי

א. הודעה

מ' בר-אשר: אני מתכבד לפתוח את הישיבה הראשונה לשנת תשס"ח. השנה נציין מאה וחמישים שנה להולדת אליעזר בן-יהודה בשניים-שלושה מפגשים לציבור הרחב; באחד מהם תשתלב ישיבה של האקדמיה באירוע במעמד נשיא המדינה. הישיבה תהיה ביום רביעי, סמוך להדלקת נר שני של חנוכה, יום פטירתו של בן-יהודה, במכללת

דוד ילין, בית המדרש למורים על שם המורה העברי הראשון. נשיא המדינה יתגייס כמידת יכולתו לסייע לאקדמיה בצרכיה, ואני מבקש מהחברים להגיע בזמן. האירוע יחל בשלוש אחר הצהריים, וחלקו ישודר בתכנית רדיו מיוחדת.

ב. הרצאת פרופ' פריץ ורנר "פרויקט מקיף חדש של ספר דקדוק לעברית בת זמננו"

מ' בר-אשר: פרופ' פריץ ורנר, איש אוניברסיטת וינה ואיש המכון ללימודי יהדות השוכן שם, קרוב לסיום מפעלו החדש – כתיבת ספר דקדוק מקיף לעברית בת זמננו, ועל כך נשמע עתה מפיו. רק אציין שצורות המילים ונטייתן נאמנות לתקן האקדמיה. כמה וכמה מן הדיונים בוועדת הדקדוק נבעו מפניותיו למזכירות המדעית בדבר צורתם ונטייתם של פעלים ושמות שונים.

[הערת העורך: ההרצאה לא התפרסמה. הרי תקציר ההרצאה:

פ' ורנר הציג שיטה להצגת מערכת הצורות (המורפולוגיה) העברית בשיטה סינכרונית שאינה דורשת ידיעה מוקדמת של נטיית המילים. לפי גישה זו הוא מציג למיין את השמות לתשע קבוצות לפי שתי הברותיהם האחרונות – שהן הברות שיכול לחול בהן שינוי בנטייה. בספר הדקדוק שגיבש הוא מציג כ-1000 פרדיגמות (בפועל ובשם), ונכללות בו מאות הפניות להחלטות האקדמיה ללשון העברית.

צורת ההצגה המוצעת מאפשרת לראות איך משקלים שונים מתנהגים בנטייה, וכך מתבהר למשל ההבדל בין נטיית פִּרַשׁ, דָּבַר וּשְׁלַב. בנטיית המילים בעברית אין למעשה שינויים בצורני הנטייה אלא בבסיס המילים הנוטות. הוא הציג שני מישורי עיון: (א) הברות המילה; (ב) המילה השלמה. במישור הברות נמנו בהרצאה סוגי הברות שלא חל בהן שינוי וסוגי הברות העשויות להשתנות וכן צירופים ביניהן. במישור המילה השלמה יש מילים ללא שינויים בנטייה, ויש מילים שחלים בהן שינויים לפי שלוש קבוצות: בהתאם לכללי תורת ההגה; נטייה עם דגש חזק בעיצור האחרון; נטייה חריגה.]

ג. מונחי הספרות

ההקדמה לרשימת המונחים (מתוך ההודעה למליאה)

הוועדה למונחי הספרות הוקמה באביב תשס"ג (2003). חברי הוועדה – נציגי האקדמיה: שולמית אליצור, עמינדב דיקמן, שמעון זנדבנק (יור); שאר החברים: מנחם ברינקר, רות גינזבורג, אריאל הירשפלד, גבריאל צורן, משה רון, שלומית רמון-קינן, פנינה שירב. מזכירת הוועדה: צביה זמיר. הוועדה דנה בשלושה פרקים: (א) הסיפורת, (ב) השירה, (ג) שירה ופיוט בימי הביניים.

הסיפורת: את המצע לפרק הכינו רות גינזבורג ומשה רון, והם אף צירפו למונחים הגדרות והערות.

השירה: את המצע לפרק הכין שמעון זנדבנק, והוא אף צירף למונחים בו הגדרות והערות.

השירה והפיוט בימי הביניים: שולמית אליצור הכינה את רשימת המונחים העבריים וצירפה למונחים בו הגדרות והערות. את המונחים בערבית ואת תעתיקיהם התקין אורי מלמד, ואת המונחים באנגלית הכין מר אבי שמידמן בעזרת צבי נוביק וגבריאל וסרמן.

מ' בר-אשר: אני מבקש להודות מאוד לחברי הוועדה למונחי הספרות. בשנות השבעים קמה ועדה למונחי ספרות והתפרקה מסיבות ארגוניות. חברי הוועדה המתחדשת, ובהם חברינו הגב' אליצור והאד' זנדבנק ודיקמן, ראויים לכל שבח עם סיום המלאכה. חבר אחר, האד' מנחם ברינקר, טרח אף הוא ובא לישיבה. תודתי נתונה כמובן גם למזכירת הוועדה הגב' צביה זמירי ולגב' רונית גדיש, שהביאה את המילון לידי גמר.

ש' זנדבנק: הוועדה קמה במארכ 2003 וקיימה כעשרים וחמש פגישות. בפגישות הראשונות נידונו שאלות יסוד, ובהן תקפותם של המונחים הקיימים בתחום הזה, ובכללם מונחי האקדמיה של הוועדה הקודמת משנת 1977, ספרו של יוסף אבן, מילון מונחי הסיפורת, משנת 1978 ורשימות חלקיות דוגמת זו מ-1972 של בנימין הרושובסקי (הרשב) ואיתמר אבן-זהר ב"הספרות" ג למונחי סמינטיקה וסמנטיקה.

שאלות אחרות שעלו לדיון בוועדה בראשית פעולתה נסבו סביב השימוש במילונים זרים, הותרת מונחים לועזיים בלועזיותם והמשקל שצריך לתת למונח רווח כנגד הצעות חלופיות עדיפות. אשר להיקף המילון, הוחלט שהוא יעסוק בתחומי הסיפורת והשירה, ובכללה שירת ימי הביניים, אבל לא יכלול את מונחי הדרמה כדי שלא יתרחב יתר על המידה.

בתחילה דנו בסיפורת, תחום שהמינוח שלו מבוכלל במיוחד וחסר עקיבות בפרסומים השונים. את המצע למונחי הסיפורת הכינו הגב' רות גינזבורג והאד' משה רון. אחר כך עברנו לשירה. הגב' אליצור הכינה את רשימת המונחים בשירת ימי הביניים. שלוש הרשימות – סיפורת, שירה ושירה ופיוט בימי הביניים – הופצו לחברי האקדמיה ולמלומדים אחרים לקבלת הערות. התגובות היו מעניינות ומועילות, אבל מעטות מדי לצערי. תודה מיוחדת לשניים מן המכותבים – אמציה פורת ודוד פישלוב – שהרבו לשלוח הצעות וסייעו לנו בעריכת המילון.

אני מבקש להודות לחברי הוועדה ולמזכירה המסורה מאוד צביה זמירי, שבלעדיה לא היינו מגיעים עד הלום.

ש' אליצור: מאז ימי דוד ילין התקבל בקרב העוסקים בפיוט מינוח שונה במקצת מזה המשמש בספרות הכללית, מינוח המתגלגל אלינו מימי הביניים. לכן בניגוד לרשימות האחרות שיצאו מידי הוועדה, רשימות מרובות חידושים, ברשימה הזאת אין

חידושים, אלא ניסיון להאחיד ולסדר את אוסף המונחים הקיימים והמקובלים בקרב אנשי המקצוע.

ר' גדיש: מונחי הסיפורת והשירה נדונו בצורה מפורטת בוועדת המינוח המרכזית. בעריכת המילון נעשה מאמץ, בעיקר בתחום השירה, להקיף בסוגריים מרובעים חלק לא קטן מהמונחים הלועזיים כדי לקבוע את המונחים העבריים כמונחים העיקריים. ואולם ברשימה השלישית של מונחי שירת ימי הביניים לא התקיים בוועדת המינוח דיון מפורט משום שכאמור עיקרו של המינוח מורש. על הרשימה הזאת הגיעו אלינו כמה הערות של חברי האקדמיה ושל הגב' מלכה זמלי, ובזכותן חל שיפור ניכר בתעתיקי המונחים. זה גם המקום להודות לר"ר אורי מלמד, שעבר על המונחים הערכיים במילון ועל תעתיקיהם לעברית, ולמר אבי שמידמן, היושב עמנו כאן, שעמל על תרגום המונחים לאנגלית. שכן הזדמן לנו ברשימה הזאת מקרה מיוחד: נקודת המוצא לה איננה המינוח הלועזי אלא המינוח העברי והערכי.

בימים האחרונים הבחנו בכמה בעיות הדורשות עיון מחודש של ועדת המינוח. מדובר בכפילויות ובסתירות מעטות בין מונחי השירה למונחי שירת ימי הביניים, למשל הַרְמָז (allusion) ברשימה הכללית לעומת רְמִיזָה בשירת ימי הביניים. מונחים ספורים אלו לא יאושרו היום, ולאחר שוועדת המינוח תדון בהם, הם ישובו לאישור המליאה.

מ' בר-אשר: קודם לאישור הרשימות אנו מתבקשים לדון בהשגות של האד' אבנר על כמה מהצעות הוועדה. נפתח בהצעות מְפָרֵשׁ, גְלוּי (explicit) ומְבַלֵּעַ, סְמוּי (implicit) – מונחים 30 ו-31 ברשימת מונחי הסיפורת.

א' אבנר: מדובר בתרגומים למילים אנגליות שמקורן במילים לטיניות, ונראה לי שאין בהם צורך. implicit היא המקבילה המדויקת למונח התלמודי מְבַלֵּא, וניגודו – explicit – צריך להיות בפירוש או במפורש. ביסודם של המונחים התלמודיים עומדת השאלה אם הדבר הנדון נאמר במפורש, או שיש כלל גדול שהדבר כלול בו. למשל, אם כתב אדם בצוואתו: 'את כורסתי אני מוריש לפלוני', הרי שהוריש את כורסתו בפירוש; ואם כתב: 'את רְהִיטִי אני מוריש לפלוני', הוריש את כורסתו מְבַלֵּא, כלומר בכלל הרהיטים.

אני מציע אפוא להשתמש במונח הארמי מְבַלֵּא. לחלופין אפשר ללכת בדרכה של הוועדה למונחי טכנולוגיית המידע ולבחור במונח במשתמע. הצעות הוועדה מדגישות את ההסתרה וההבלעה ולדעתי מחטיאות את העניין.

א' פורת: מְבַלֵּא הוא תואר הפועל, ולכן אותו ואת במשתמע מוטב לייחד למילה implied. לעומתו implicit הוא תואר השם, ועדיפות ההצעות מובלע, סמוי.

מ' קיסטר: על המינוח המקצועי בתחום הספרות ידברו נא חכמי הספרות. אבל implicit או implied משמשים גם במחקר הטקסטים: אם למשל נמצא מגילה שכתוב בה "אהרן

אחי", נסיק ממנה שכתב אותה משה, ובהקשר זה ישמשו באנגלית המונחים implicit או implied. אין הכוונה שהמסקנה הזאת מובלעת בטקסט אלא משתמעת ממנו.

מ' בר-אשר: מוטב שהדיון יישאר בתחום הסיפורת.

ש' זנדבנק: אפשר שהמונחים implicit ו-explicit כשהם לעצמם – אין מקומם ברשימה הזאת משום שהם אמנם משמשים בתחום הספרות אך אינם מיוחדים לו. מה שמיוחד לספרות ומשמש בה הרבה הוא המונח implied author, מחבר מובלע לפי הצעתנו, וגם עליו האד' אבנר חולק ומציע מחבר מפללא או מחבר משתמע. אני רואה עדיפות בהצעת הוועדה משתי סיבות: (א) מחבר מובלע הוא התרגום הרווח בעקבות ספרה של שלומית רימון-קינן, ואף לפני שימש בכתב העת "הספרות"; (ב) מובלע ומשתמע מובחנים זה מזה בזווית הראייה; מחבר מובלע משקף את נקודת המבט של המחבר, המסתיר את עצמו בחיבורו, ואילו מחבר משתמע משקף את נקודת מבטו של הקורא המפרש את הטקסט. גם אם נאמר ששני המונחים שקולים, השימוש במובלע מקובל ואני מציע לאמצו.

מ' בריןקר: המונחים implicit ו-explicit משמשים באותה המשמעות גם בתחומי הלוגיקה, תורת ההכרה והפילוסופיה של הלשון, ושם מקובל לתרגם מובלע ומפורש. חשוב שתהיה אחידות בין מונחי הספרות למונחים מתחומים אחרים. חוץ מ-implied author (מונח מס' 105) יש ברשימת מונחי הסיפורת גם implied reader (מונח מס' 106) – הקורא שאליו התכוון המחבר – וגם כאן מוצע לקבוע קורא מובלע. להבנתי מפללא פירושו שלמדים מההקשר או מטיבו של העניין הנדון, ואילו מחבר מובלע או קורא מובלע אינם נזכרים במפורש מטעמי צנזורה או משום שהערך האמנותי יאבד אם ייאמרו מפורשות.

מ' בר-אשר: עדיף להימנע ממינוח כפול אם אין בו הכרח. האם צריך גם את החלופה סמוי או שדי במובלע?

מ' בריןקר: די במובלע.

מ' בר-אשר: אם כן נעבור להצבעה.

הצבעה

בעד מְבָלֵע בלבד – רוב גדול.

מ' בר-אשר: מן ההצבעה משתמע ש-explicit יהיה מפורש בלבד ולא גלוי.

הוחלט: מְבָלֵע (implicit), מְפָרֵש (explicit).

מ' בר-אשר: האד' אבנר משיג גם על השארת המונח מטפורה – מונח 114 ברשימת מונחי השירה – בלועזיתו. הוא מציע השאלה.

א' אבנר: משמעות המונח מטפורה התרחבה עם השנים, ובכל זאת אינני חושב שהחלופה העברית השאלה התיישנה. גם מילים רבות אחרות שינו את תחומן ואת משמען ואין איש מעלה על דעתו להחליפן. עד היום באמריקה יש איגוד מקצועי הנקרא "איגוד נהגי הפרדות", והחברים בו נוהגים כבר שנים במשאיות.

ש' זנדבנק: המילה מטפורה משמשת בכל השפות שאני מכיר. קביעת חלופה עברית לה כמוה כקביעת חלופה עברית לסונטה או לדמוקרטיה. השאלה גם שונה ממטפורה, שהיא תחבולת לשון המבוססת על מפגש גומלין בין שתי מחשבות.

א' ממן: בימי הביניים השתמשו במילה העברה לתרגום המילה הערבית מג'אז (مَجَاز), אבל פרופ' בן-שמאי הראה שמג'אז רחב בהרבה ממשמעותן של העברה או השאלה, ולכן עדיף להשאיר את מטפורה על כנה.

ה צ ב ע ה

בעד הצעת הוועדה מטפורה – רוב גדול

בעד השאלה 3 –

הוחלט: מטפורה (metaphor).

מ' בר-אשר: השאלה האחרונה לדיון היא המונח אקרוסטיכון. תציג את הדברים הגב' גדיש.

ר' גדיש: השאלה שהמליאה מתבקשת להכריע בה היא אם להציע חלופה עברית למונח אקרוסטיכון (מס' 147 ברשימת מונחי השירה). הנחת היסוד היא שהמילה משמשת גם כפי ילדים צעירים בבית הספר, בעיקר בשיעורי ספרות העוסקים בפיוט, והיא קשה לשימוש בשל המבנה העיצורי שלה. הגב' זמלי העלתה בוועדת המינוח כמה הצעות לחלופות עבריות מהשורש סד"ר, שהרי מדובר בסידור שיר כך שהאותיות הראשונות של טוריו יוצרות סדר מכוון – של אל"ף-בי"ת, של שם, של מילה או של משפט. שתיים מהצעותיה המובאות לשיפוטכם הן אֶסְדֹר או מְסֹדֹר. כמובן אם אחת מהן תתקבל, היא תשמש לצד המונח הלוועזי ולא במקומו. ברשימה שלפניכם אתם יכולים לראות שבסוגריים מרובעים מצוינת המילה סימן, המשמשת בספרות המחקר לצד אקרוסטיכון. עוד נמצאו בספרות המחקר מילים מן השורש צר"ף: אֶצְרָף (משמשת בספרי דב ירדן ונכנסה למילון אבן-שושן), צְרוּפָה (מתועדת במילוני פינס, אלקלעי וגרוסמן), צְרָפֶת (הצעת דב ירדן) וצְרוּפָה (כך אצל רצהבי על פי דב ירדן, אבל אפשר שרצהבי כיוון למילה צְרוּפָה).

ש' אליצור: בוועדה נידונו בעיקר המונחים המשמשים זה דורות – סימן וחתימה.

סיפורו של עגנון "הסימן" הוא כולו סיפור על אקרוסטיכון. בסופו של דבר החלטנו שהם מונחים כלליים מדי, ולכן העדפנו להשאיר את אקרוסטיכון על כנו.

מ' זמלי: בישיבת ועדת המינוח שהשתתפתי בה לא נזכרו החלופות מן השורש צר"ף, והצעותי נגזרות מן השורש סד"ר משום שהשורש הזה משמש בכל הגדרה שמצאתי למונח אקרוסטיכון. אבל אשמח בכל הצעה עברית שתחליף את המונח הארוך מדי אקרוסטיכון, ואינני חושבת שדווקא במקרה הזה נגלה קוצר יד בחידוש מילים.

ע' דיקמן: המילה אקרוסטיכון מקורה ביוונית ופירושה 'קצה השורה'. לצערי בכל המונחים מן השורשים צר"ף וסד"ר אין רכיב המשמעות הזה, ולכן אינני רואה חלופה עברית ראויה לאקרוסטיכון.

מ' זמלי: אין ילד עברי שידע מה פירוש אקרוסטיכון ביוונית.

א' חזן: פעמים רבות הסימן העברי איננו אקרוסטיכון, כלומר הצירוף איננו מתקבל בקצה השורות דווקא. מבחינה זו המונח העברי סימן מתאים יותר מאקרוסטיכון, אבל כאמור אקרוסטיכון הוא המונח הרווח.

י' בלאו: אולי אפשר לקבוע את הצירוף ראשי חרוזים. הוא שקוף במידה מספקת.

ש' אליצור: אקרוסטיכון אינו בא בהכרח בשירה מחורזת, ומזמורי תהלים או קינות איכה המסודרים לפי האל"ף-בי"ת יוכיחו.

מ' קיסטר: במקורותינו משמשת המילה אלפאביטין/אלפביתין לאקרוסטיכון אל"ף-בי"ת.

מ' בר-אשר: אני חושב שאפשר לסכם ולומר שעדיין לא נמצאו המילה העברית או הצירוף העברי המתאימים. לפי שעה יישאר אקרוסטיכון בעינו. נפנה עתה לאשר את שלוש הרשימות של מונחי הספרות, למעט המונחים החוזרים לדיון נוסף בוועדת המינוח המרכזית.

הצבעה

בעד אישור הרשימות – רוב גדול.

אושרו שלוש רשימות מונחי הספרות: הסיפורת, השירה, השירה והפיוט בימי הביניים.

א' חזן: אני נמנע במפורש. רשימת המונחים של שירת ימי הביניים היא בעיקרה מצוינת, אבל שלחתי את השגותי על שלושה ממונחי המחרשים.

ר' גדיש: לא קיבלתי את ההערות. שלח לי אותן שנית, וגם הן תידונה בוועדת המינוח.

הערות העורך: מונחי הספרות שחזרו לוועדת המינוח המרכזית אושרו במליאה בישיבה שה (להלן, עמ' 176).

ד. אישור הודעת ועדת הדקדוק

הודעת ועדת הדקדוק

1. נטיית השמות בצורות הבינונית פועֵלָה, פועֵלָה, מְפַעֵלָה ומְתַפַּעֵלָה.
 - א. כל השמות המסתיימים ב־סָפָה צורת הנסמך שלהם סָפָה, ובכלל זה שמות בצורות בינונית. למשל: סָפָה סָפָה, סולֵלָה סולֵלָה (תותחיים), רופֵאָה רופֵאָה (שיניים).
 - ב. נטיית השמות במשקל פועֵלָה היא בביטול הצירי במרחק של שתי הברות מן הטעם. לפי זה תולֵעָה תולֵעָה; תולֵעוֹת תולֵעוֹת. הוא הדין בשמות ממשקל מְפַעֵלָה ומְתַפַּעֵלָה: מְכַשֶּׁפָה מְכַשֶּׁפָה; מְכַשְּׁפוֹת מְכַשְּׁפוֹת.
2. ניקוד השם פסיקתה: פְּסִיקְתָה (בחיריק מלא ובתי"ו רפה).
3. שמות אחדים במשקל פֶּעַל שנטייתם בחיריק שמות אחדים במשקל פֶּעַל נוטים בחיריק (לעתים לצד נטייה בקמץ קטן), ואלו הם: אֶמֶר, בֶּסֶר, חֶזֶק, חֶצֶן, נֶכַח, שֶׁקֶת; מן העברית החדשה: עֶמֶק, רֶשֶׁם. ההחלטה תשולב בכלל ד מכללי החולם, העוסק בנטיית משקל פֶּעַל.
4. צורות הבינונית בגזרת ל"י צורות הבינונית בגזרת ל"י קיימות שתי תבניות – בסיומת סָה או בסיומת על דרך הסגוליים (בדומה לצורות בשלמים). יש ששתי הסיומות משמשות, כגון מְתַפַּנֵּה/מְתַפַּנֵּית, ואף קוֹרָה/קוֹרֵית; ויש שהתקבעה סיומת אחת, כגון נְבִינֵית, נְגִלֵית*, ולחלופין מְשַׁתְּחָה, מְפַנֵּה. * על דרך לשון חכמים. במקרא: נִרְאָה (מלכים א ו, יח), נֶעְנָה (ישעיהו נח, י).
5. משקל פֶּעַל – עדכונים בכלל כ מכללי הצירי לכלל כ מכללי הצירי נספחת הערה ובה רשימה של השמות במשקל פֶּעַל וכן רשימות משנה של שמות שיש בהם שני ניקודים – בצירי־סגול ובסגול־סגול. עתה נוספו אל הרשימות כמה שמות ונמחקו שמות אחרים, כמפורט להלן:
 - אל השמות במשקל פֶּעַל נוספו השמות חָפַר, נָבַד, סָפַק.
 - מרשימת השמות במשקל פֶּעַל נמחק השם אֶשֶׁל.
 - אל השמות השקולים גם במשקל פֶּעַל וגם במשקל פֶּעַל נוספו השמות אשֶׁל, גזע, זבד, כסא (כסה), לתך, נזק, נכר, שמץ.
 - אל השמות שמן המקרא המנוקדים לעתים בצירי־סגול נוספו השמות כֶּסֶל, נֶשֶׁק, צֵלַע, שֶׁטֶף.
 - מרשימה זו נמחק המשפט: "בקצת נוסחאות נֶזַק, זָכַר, חָמַת, סֶתֶר".

רקע

1. נטיית השמות בצורות הבינונית פועלה, פועלה, מפעלה ומתפעלה לסעיף א: בכללי נטיית השם - כללי הצירי - לא נמצאה התייחסות מיוחדת למשקל פועלה. ואולם בכלל יד מכללי הצירי העוסק במשקלים פועל, מפעל ומתפעל באה ההערה הזאת:

צורת הנקבה יחידה של שמות במשקלים האלה שקולה כרגיל במשקל סגולי ונוטה על פי כללי המשקלים הסגולים. למשל: סופרת, אוהבת, רופאת (בנפרד ובנסמך; בנפרד גם רופאה), מפקחת, משוררת, מתאגרפת; ובנטייה: סופרתם, אוהבתו, רופאתו, מפקחתו וכיו"ב.

מהבאת הצורה רופאה בכלל אפשר להסיק כי נטייתם של שמות במשקל פועלה היא על דרך הסגוליים בלבד.

הוועדה דנה הן בשאלת נטייתם של שמות עצם מובהקים במשקל פועלה (שאינם צורות בינונית), דוגמת דוברת, סוללה, הן בצורות הבינונית, וקיבלה את החלטות האלה: א. נטייתם של שמות עצם מובהקים היא בשווא ובפתח: דוברת, סוללת וכיו"ב, שהרי לא מתקבל על הדעת "סוללת תותחים", "דוברת נהרות" או כיו"ב.

ב. ההחלטה הורחבה גם לשם רופאה: רופאת. סמך לכך הוא השם אורחה שנגזר מצורת הנסמך אורחת (בראשית לו, כה).

ג. בעקבות שתי החלטות אלו הוסכם לכלול כלל שלפיו כל השמות המסתיימים ב־סָה נסמכם יהיה בשווא ובפתח (ולא על דרך הסגוליים).

על פי החלטה זו תיווצר זיקה בין צורת הנסמך פועלת ובין צורת הבינונית בנפרד פועלה.

לסעיף ב: נטיית היחיד של השמות במשקל פועלה, מפעלה, מתפעלה באה בכלל יט מכללי הצירי, וזה לשונו:

השמות במשקלים פועלה, מפעלה, מתפעלה נוטים (בנטיית היחיד) על דרך הסגוליים. למשל: יולדה יולדת (התאומים) יולדתו; מכשפה מכשפת - מכשפתו מכשפתנו.

כך יהיו נוטים כל השמות שמן המקרא, כגון בוגדה, בוערה, הוללה, נוטרה, עוללה, רוממה, שוממה, משפלה, מתנכרה.

בניין אב להחלטה המחודשת הוא השם תועבה, שצורת הנסמך שלו היא תועבת (בראשית מו, לג) וריבוי במקרא תועבות (יחזקאל ח, ו); ומכאן שהצירי מתבטל במרחק של שתי הברות מן הטעם. על פיו נקבע הכלל לצורות הנסמך של כל השמות במשקל פועלה, כגון שומרה שומרת, תולעה תולעת, וכן לשמות במשקלים האחרים. בדיון נזכרו גם צורות רבים אחרות הבאות במקרא בקיום הצירי בצורת הנפרד (כולן צורות פוללה): הוללות, שוממות (בנסמך: שוממות), עוללות (בנסמך עוללות), עלמות תופות.

הערה: בחוברת "החלטות בדקדוק" הובא השם תועבה בטעות בכלל העוסק בשמות ממשקל תפעלה. מקומו של השם יועתק לכלל העוסק במשקל פועלה.

2. ניקוד השם פסיקתה

השם נמנה עם רשימת מונחי המשפט האזרחי, ושלוש אפשרויות לניקודו באו בחשבון: פְּסִיקְתָּהּ, פְּסִיקְתָּהּ ואף פְּסִיקְתָּהּ. לבסוף נקבע הניקוד פְּסִיקְתָּהּ משני טעמים עיקריים: מסורת תימן בקריאת השם בארמית הבבלית והדמיון לשם שְׁאִילְתָּהּ.

3. שמות אחדים במשקל פֶּעַל שנטייתם בחיריק

לפני הוועדה הובאו שמות אחדים שצורת הנפרד המשמשת שלהם היא בחולם ואילו נטייתם בחיריק.

מן המקרא: אֲמַרְי־[בינה, משלי א, ב], בְּסָרוּ (איוב טו, לג), חִזְקִי (תהלים יח, ב), חֲצַנּוּ (תהלים קכט, ז), נִכְחוּ (שמות יד, ב), שְׁקֵתוֹת־[המים, בראשית ל, לח]; בעברית החדשה: עֲמָקִי־[נשמתו], רְשָׁמִי־[מסע].

השאלה שהוועדה התבקשה להכריע בה אם מדובר בשתי צורות יסוד (במשקל פֶּעַל ובמשקל פֶּעַל) או בשמות במשקל פֶּעַל שנטייתם בחיריק.

מילוני בן־יהודה ואבן־שושן קבעו את צורת היסוד של הצורות הללו במשקל פֶּעַל: *אָמַר, *חִזַּק, *נִכַּח.

לאור ההיקף הרחב יחסית של השמות שמדובר בהם, הוחלט לראות בנטייה בחיריק נטייה הנגזרת ממשקל פֶּעַל (כדברי י' אבינרי בהיכל המשקלים, עמ' 84-85).

הערה: בכלל ד מכללי החולם הדין בנטיית משקל פֶּעַל – הנטייה העיקרית בקמץ קטן (כְּתֹל־כְּתָלוּ), ובסעיף ב נמנו שמות אחדים הנוטים גם בקיבוץ (כגון חֲמָר־חֲמָרִי).

4. צורות הבינונית בגזרת ל"י

ראשיתו של הדיון שנערך בוועדה נסב על כשרותה של הצורה קוֹרִית. כיוון ששתי הסיימות, ם־ה והסגולית, מתחלפות ביניהן בבניינים אחרים מגזרת ל"י, הותר החילוף גם בבניין קל.

5. משקל פֶּעַל – עדכונים בכלל כ מכללי הצירי

הרשימה נקבעה בזמנה בעיקר על פי הממצא במקרא במהדורות הדפוסים הישנות. בשנים האחרונות הולכות ונפוצות המהדורות הנסמכות על ניקוד המסורה כפי שנמסר בכתר ארם צובא ובכתבי יד הקרובים לו (תנ"ך ברויאר, תנ"ך דותן). הוועדה הביאה בחשבון בהחלטותיה הן את מסורת הניקוד שנתגבשה בעשרות השנים האחרונות (במילונים ובכללי נטיית השם של האקדמיה) הן את הנוסח הטברני המדויק, ועל כן הורחבה בעיקר הרשימה של השמות השקולים גם במשקל פֶּעַל וגם במשקל פֶּעַל. הנוסח המעודכן של הערה 1 לכלל כ מכללי הצירי:

אלה השמות במשקל פֶּעַל: אָבַל, אָבַר, אָגַל, אָדַר [פוחלץ], אָלַם, אָסַל, אָפַר, אָצַל, גָּזַל, הִלָּךְ, זָכַר, חָבַל [כאב], חָדַק, חָלַב, חָלַף, חָלַק, חָמַת, חָפָץ, חָפַר, חָפַשׁ, חָפַת, חָצִי, חָקַר, חָרַם, חָשַׁב, חָשַׁק, יָצַר, מָצַח, מָצַח, נָבַד, נָדַה, נָזַר, נָטַל, נָטַף, נָכַל, נָפַל, נָצַר, נָתַח, סָבַל, סָבַר (שָׁבַר), סָדַר, סָפַל, סָפַק (שִׁפָּק), סָפַר, סָתַר, עָבַר, עָגַל, עָדוּ, עָדַר, עָזַר, עָמַק, עָסַק (עִשָּׂק), עָקַב, עָקַד, עָקַל, עָקַר, עָרַב [למשל:

שתי וערב או ערב-רב], עָרַךְ, עָשָׁב, פָּשַׁר, קָצָה, רָבַץ, שָׁבַט, שָׁמַע, שָׁפַל, תָּמָה, תָּקַע (שופר), תָּשַׁע.

כמה שמות באים גם במשקל פֶּעַל וגם במשקל פֻּעַל, ואלה הם: אשל, גזע, הפך, זבד, ישע, כסא (כסה), לתך, נבל, נדר, נזק, נכר, נצח, סמל, שכל, שמץ.

במקרא יש גם בְּסָל, נִסְךְ, נִשְׁקוּ, צָלַע, שָׁבַר, שָׁטַף. השם תָּכַף שקול במשקל פֶּעַל.

מ' בר-אשר: על סעיפי הודעת ועדת הדקדוק לא התקבל ערעור כלשהו, והם מתאשרים בזה.

כלי הצבעה אושרה הודעת ועדת הדקדוק.

ה. מילים בשימוש כללי

הודעת הוועדה למילים בשימוש כללי

1. עֵקֶר הַבֵּית (צורת זכר ל'עקרת הבית') [דיון חוזר]
2. שְׁמוּשׁ בְּמִמְרִיצִים (doping)
3. חֶקֶר יְחֻסִין (גֵּנֵאוֹלוֹגִיָּה); חוֹקֵר יְחֻסִין (גֵּנֵאוֹלוֹג)
4. מוֹצְאוֹת (provenance); צורת הנסמך: מוֹצְאוֹת-

רקע

1. עֵקֶר הַבֵּית
הצעת הוועדה עָקֶר הַבֵּית נדונה במליאת האקדמיה בישיבה רצד (לעיל, עמ' XXX, וראו שם דברי הרקע המפורטים), ובהצבעה היה כמעט שוויון קולות בין הצעת הוועדה ובין הצורה עֵקֶר הַבֵּית. המונח חזר אפוא לוועדה. בדיוני הוועדה החוזרים עלו העניינים האלה:
א. באנגלית אמריקנית משמשים: housemaker (החסר ציון מגדרי) ו-househusband.
ב. עלתה הצעה לקבוע מונח אחר לגמרי שיחליף גם את המונח לנקבה. הוועדה החליטה להחזיר את הצעתה לאישור המליאה.

2. שְׁמוּשׁ בְּמִמְרִיצִים (doping)
הפנייה בעניין זה הגיעה מד"ר ז'ק אשרוב, ראש הוועדה למניעת doping בספורט הישראלי. הוועדה למונחי הרפואה של האקדמיה טענה שאין זה מונח רפואי אלא סוציולוגי והעבירה את השאלה לעיונה של הוועדה למילים בשימוש כללי. מדובר במכלול של עזרים – חומרים ושיטות – האמורים לעזור לספורטאי לשפר את הישגיו ואת ביצועיו, אלא שהם אסורים. במכלול זה תרופות, הורמונים, ממריצים, מוצרי דם (הניתנים בעירוי), סמי רחוב וכן אימונים מסוימים. חשוב מאוד שתהיה מילה עברית, ושהיא לא תהיה קשורה למילים סמים, סימום וכד' – כדי להרחיקה מן ההקשר של סמי רחוב.

דוגמאות שימוש למונח: "רשימת האנטי־דופינג מכילה את החומרים האלה"; "הוועדה למניעת דופינג בספורט".

הצעות שעלו בדיון הראשון בוועדה: גבור, (חֶמֶר) מְגַבֵּר; אֶמְרוּץ, (חומר) מְאֶמְרֵץ; סימום.

לקראת הקריאה השנייה בוועדה התברר שיש שימוש רחב בצירופים עם המילה ממריץ בהקשר הנדון, כגון חומרים ממריצים, סמים ממריצים, תכשירים ממריצים. לאור זאת הוחלט: חומרים ממריצים ובקיצור ממריצים; שם הפעולה: שימוש בממריצים. מ' זמלי דיווחה על תגובות חיוביות מאוד שקיבלה מאנשי הוועדה למניעת doping בספורט על ההצעה אמרוץ. היא טענה שבאמרוץ אין חידוש של ממש אלא שימוש בבניין חדש. לדבריה, אם אנשי המקצוע תומכים בהצעה מן ההצעות – מוטב לה לוועדה שתאמץ את ההצעה.

3. חֶקֶר יִחְסִין (גנאולוגיה); חוֹקֵר יִחְסִין (גנאולוג)

מדובר בחקר מוצאן ותולדותיהן של משפחות.

במונחי ספרנות משנת תשל"ו נקבעו המונחים האלה: שְׁלֶשֶׁלֶת יוֹחְסִין, לוח יוֹחְסִין –

genealogical table; אֵילֵן יוֹחְסִין – family tree, genealogical tree.

מן הנתונים האלה עולה שהמילה העיקרית אינה אילן אלא דווקא יוחסין. הוחלט אפוא לקבוע את הצירוף: חקר הַיִחְסִין.

הצעות אחרות שעלו: אילנאות; יִחְסָאוֹת. עוד הוצע לקבוע לגנאולוג יוחסאי.

4. מוֹצְאוֹת (provenance); צורת הנסמך: מוֹצְאוֹת־

בוועדת התרבות של הכנסת בראשות חה"כ הרב מיכאל מלכיאור עסקו בהצעת חוק בנוגע לנכסי תרבות שהיו שייכים ליהודים לפני מלחמת העולם השנייה: "השאלת נכסי תרבות – הגבלת סמכות שיפוט".

לפי הצעת החוק, לפני מתן צו הגבלת סמכות שיפוט יקבל השר מסמך מוצאות היצירה – מסמך המפרט את מקור היצירה, הבעלים והמחזיקים בה החל ביום שיצאה מידי האמן וכל גלגוליה. (המונח קיבל משמעות מיוחדת בהקשר של השואה. יצירות אמנות שהיו בידי יהודים הוחרמו ונפוצו לכל עבר. ב-1998 התקבלה הצהרה בווינגטון שלפיה כל רכוש שנגזל יוחזר לבעליו המקורי. מאז לא נמכרת עוד יצירת אמנות שה־provenance שלה אינו נקי מספק שמא נגזל או אבד לבעליו החוקי, ואף אם המוכר רכש את היצירה בתום לב, עליו להשיבה לבעלים המקוריים.)

המונח במאגר המונחים:

בְּעֻלֹת	provenance, provenience	ספרנות (תשס"ד), 2003
עֶקְרוֹן הַמוֹצֵא	principle of provenance	ארכיונאות (תש"ד), 1960
מוֹצֵא הַתְּעוּדוֹת	provenance of records	ארכיונאות (תש"ד), 1960

כנזכר לעיל הצעת הפונים היא מוצאות (ובלשון החוק: מסמך מוצאות היצירה). הדיון בוועדה נסב על צורת המילה: מוֹצְאוֹת (מן השרוש מצ"א; צורת רבים מן מוֹצֵא)

או מוצאות (מן יצ"א; צורת רבים מן מוצא). נראה שבהקשרים שונים יש דגשים שונים – יש שהדגש הוא על המוצא, המקור; ויש שהדגש הוא על המוצאות, הקורות. בדיון נאמר שהדגש משמעות בין יצ"א למצ"א טובה לעניין הנדון, אך עדיפה הצורה בקמץ מוצאות בעקבות הפסוק במיכה: "וְאַתָּה בֵּית לַחֵם אַפְרָתָה צְעִיר לְהִיּוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִמֶּךָ לִי יֵצֵא לְהִיּוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל וּמוֹצְאָתִי מִקֶּדֶם מִיְמֵי עוֹלָם" (מיכה ה, א). היו שהביעו הסתייגות מן מוצאות מכיוון שאחת ממשמעויות המילה במקרא היא מקום עשיית הצרכים.

הוחלט: מוצאות – provenance; צורת הנסמך: מוצאות.

מ' בר-אשר: נפתח את הדיון במילים בשימוש כללי בשאלה שכבר העסיקה אותנו בישיבה רצד – צורת הזכר של עקרת בית. בתום הסיכוב הראשון היו הקולות בעד עקר בית או עקר בית כמעט שקולים, והיום נראה אם יחסי הכוחות השתנו. אך תחילה תינתן רשות הדיבור ליושב ראש הוועדה האד' ברויאר.

י' ברויאר: בישיבה הקודמת לא הצגתי את נימוקיי נגד ההצעה עקר בית כי לא עלה על דעתי שיעלו את ההצעה ושהיא תזכה לתמיכה. כיוון שהתברר שחברים שקלו אותה בכובד ראש, אפרט את השיקולים בהעדפת עקר הבית: ראשית הצירוף עקר בית נשמע קומי. לא מכבר עלתה ההצגה "עקר בית", אבל שם מבדח זה הוענק לה במטרה ברורה לפסוח על שתי המשמעויות. מה שמתאים לקומדיה בתאטרון, אינו ראוי למונח שאמור לשמש גם בתחום המשפט. למה לנו לכנות אדם שהחליט להתמסר לעבודות הבית בשם מגוחך? אין לי ספק שאם ההחלטה תיפול על עקר בית, היא תעורר גיחוך. אם כן הצורך בבירור בין עקר מבחינה ביולוגית למי שעבודות הבית נתונות בטיפולו ובאחריותו הוא שיקול חשוב. דומה הדבר למה שכתב האד' בלאו במסגרת דיונו בצירוף "עקרת הבית" שבמקרא [עיונים באוצר המילים המקראי], בתוך: עיונים בבלשנות עברית, ירושלים תשנ"ו, עמ' 178–179]. אף הוא העדיף שם בידול צורני בין עקרה בנפרד, עקרת בנסמך בהוראת 'אישה עקרה' ובין עקרת בנפרד ובנסמך בהוראת 'עיקר, אמצע'.

את הזוג עקר ועקרת אפשר להקביל מבחינה צורנית לזוג גבר וגברת. אני מודע לכך שמבחינה דיאכרונית ההקבלה אינה נכונה, שהרי גברת היא חלופה צורנית של גבירה, וצורת הנקבה של גבר אמורה להיות גברה. ובכל זאת מבחינה סינכרונית קל יהיה להסביר את הזוג עקר ועקרת על פי גבר וגברת.

השיקול האחרון הוא הערבית. במאמרו קשר האד' בלאו את עקרת הבית עם עקר אדאר (عَقْرُ الدَّارِ), שפירושו בערבית 'מרכז הבית'. המילה הסגולית עקר היא המקבילה הצורנית המדויקת למילה הערבית עקר, ובחדשנו מילה עברית על פי הערבית נמשיך בדרך שהתווה לנו בן-יהודה.

א' פורת: הצורה עקרה היא הצורה הטבעית ביותר, ואינני חושב שהיא צורה נלעגת. מכל מקום הקשר בין עקר בית ובין גבר עקר שאינו יכול להוליד לא עלה על דעתי כלל.

ח' כהן: הרעיון שעקרת הבית הוא לשון עיקר הוא רעיון יפה, אבל אי אפשר לעקור לחלוטין את הפירוש המסורתי של עקרת הבית כפי שאבן עזרא למשל פירש אותו. הצלע השנייה של הפסוק בתהלים (קג, ט) – "אם הכנים שמחה" – עומדת כהשלמה לחלקו הראשון וכניגוד לו. לפי אבן עזרא, המילה עֶקֶרֶת אינה צורת נסמך, והמילה הבית היא המקום שהעקרת תשב בו. ובלשונו: "ואין המלה סמוכה אל 'הבית' [...] כמו 'מושיב יחידים בִּיתָה'".

אינני רואה יתרון בהעמדת הצורה עֶקֶר הבית על סמך פירוש מודרני, ואני מסכים עם האד' פורת – כפי שאין חושבים בעקרת הבית על אישה עקרה, לא יחשבו על עֶקֶר בעֶקֶר הבית.

מ' קיסטר: הפרשנויות השונות של הפסוק אינן צריכות להנחות אותנו בעניין הזה. הציורף עקרת הבית נעקר מזמן מההקשר המקראי, והוא מפלס את דרכו בעברית עם אסוציאציות כאלה ואחרות. אצלי האסוציאציה היא עדיין של עקרות, ולכן אני בעד עֶקֶר.

מ' בר-אשר: אנו ניגשים להצבעה.

הצבעה

בעד הצעת הוועדה עֶקֶר הַבֵּית – 11

בעד עֶקֶר הַבֵּית – 6

הוחלט: עֶקֶר הַבֵּית.

מ' בר-אשר: אנו עוברים להצעה הבאה: שימוש בממריצים.

י' ברויאר: כאמור בדברי הרקע, מדובר בשימוש בחומרים בלתי חוקיים כדי לשפר את הישגי הספורטאים. באנגלית הם נקראים doping, ומונח עברי דרוש בעיקר לאנשי החוק. בוועדה עלו הצעות שונות, ובסופו של דבר החלטנו על הדרך הפשוטה ביותר – חומרים ממריצים או בקיצור ממריצים. שם הפעולה יהיה שימוש בממריצים. לגב' זמלי הצעה אחרת ונימוקה עמה. אבקש ממנה להציג את עמדתה ואת הצעתה.

מ' זמלי: כמונחי מיקרואלקטרוניקה ופיזיקה של האקדמיה המונח doping תורגם הסממה. ממריץ או מעורר הוא תרגומו של stimulant כבר כמונחי הרפואה של תרצ"ט, ומאז לא השתנה דבר בעניין זה בתחום הרפואה: ממריץ הוא החומר המעורר, ואילו ב־doping מדובר במכלול של עזרים אסורים, ובהם תרופות, הורמונים, מוצרי דם וגם ממריצים; ממריצים הם רק חלק מהאמצעים הרבים הקיימים. ואמנם נועצתי בשלושה מומחים – מראשי הוועד האולימפי בישראל והוועדה למניעת doping בספורט – ומהם הבנתי שההצעה ממריצים אינה מתאימה. אמנם השורש מר"ץ קרוב לדבר, אבל איננו מדויק מספיק. בחומרים האלה יש גם חומרים הורמונליים כונו גוף,

המשמשים בדרך כלל לטיפול בבני אדם. הספורטאים למדו שהחומרים האלה יכולים גם לגרום לירידה במסת הגוף באמצעות דילול הנוזלים, ואין לכך קשר לפעולת המרצה. **מאמרצים** – כך לפי הצעתי – כוללים גם תמציות של מרכיבים מן הדם שמוחדרים בעירווי ואף אימונים בהרים גבוהים מאוד דלילים בחמצן. כל אלה גורמים לפעילות גופנית מאומצת המאפשרת לספורטאי להגיע להישגים שהם מעבר לכוחותיו הטבעיים, וכולם אסורים.

הבאתי לפני המומחים את הצעות הוועדה, וההצעה **מאמרצים** זכתה לתגובות חיוביות. אחד מהם כבר ניסה להשתמש באמרוץ וסבר שהיא מתאימה. יש לה אפוא סיכוי להתקבל.

מ' קיסטר: אינני מכין מדוע מאמרץ טוב יותר מממריץ. הרי שתי המילים גזרות מן השורש מר"ץ, ולדברי הגב' זמלי נכללים ב־doping חומרים שאינם ממריצים.

מ' זמלי: המרצה באה בדרך כלל בהקשרים חיוביים. אמרוץ יהיה סוג של המרצה אבל בהקשרים שליליים.

א' אבנר: doping זה סימום. בעולם הספורט הישראלי יש אנשים שהמילה אינה נראית להם כי היא מדגישה את הפן השלילי או הפלילי של העניין, והם מבקשים שהאקדמיה תפתור להם את הבעיה. אבל גם באנגלית יש למילה המשמעות הזאת, ולדוברי האנגלית, שכמובן מגנים את התופעה, זה לא מפריע. אני חושב שלא נכון להתערב במקרה הזה ולא נכון להמציא מילים חדשות.

י' ברויאר: גם אני, כאד' קיסטר, אינני רואה מה יתרונו של השורש אמר"ץ על פני מר"ץ. אשר לטענת האד' אבנר שאין צורך להמציא מילים חדשות וש אפשר להסתפק בסמים או סימום, צריך לזכור שהייתה בקשה מפורשת להימנע ממילים הקשורות לסם. זאת ועוד, בהצעת הוועדה אין משום חידוש; מרכיבי הצירוף חומרים ממריצים קיימים בעברית והשימוש בצירוף כבר רווח.

ר' גדיש: הוועדה סברה שכאשר פונה אליה אדם העומד בראש ועדה כוועדה למניעת doping בספורט הישראלי ומסביר שחסרה לו מילה בעברית, היא אמורה לספק לו את השירות. אלא שבמקרה הזה הציבור כבר מצא פתרון סביר, גם אם איננו מדויק ומושלם, ואינני חושבת שצריך לחפש פתרון אחר. גם המונח הלועזי איננו מדויק ורחוק משלמות. לדעתי אפשר לומר לוועדה למניעת השימוש בממריצים בספורט שאיננו בעלי הבית של העברית ושהם יכולים לאמץ את הצירוף המשמש בציבור. אם חברי הוועדה הזאת יוקסמו מהמילה אמרוץ ויחפצו דווקא בה, יוכלו לעשות כן גם בלי החותמת שלנו.

הצבעה

בעד שמוש בממריצים – רוב גדול

בעד אמרוץ – 2

בעד ההצעה שלא להתערב – 1

הוחלט: שמוש בממריצים (doping).

הערת העורך: המזכירות המדעית ביקשה שהות לבדוק עם אנשי מקצוע בתחום הרפואה את השימוש במילה ממריצים בהקשר זה. הבדיקה העלתה שהמילה ממריץ נקבעה תמורת stimulant (לצד מעורר) והסוגיה חזרה לוועדה למילים בשימוש כללי. בדיון החוזר החליטה הוועדה להסיר את המונח מסדר יומה.].

י' ברויאר: גם ההצעות חקר יחסין וחקר יחסין לגנאלוגיה וגנאלוג טבעיות ביותר כיוון שהמונח יחסין משמש אצלנו והמושג גנאלוגיה מבטא בעיקרו את השתלשלות הדורות. בהצעת הוועדה אין למעשה חידוש.

מ' בר-אשר: אם אין התנגדות, אני מציע לקבל את ההצעות בלי הצבעה.

בלי הצבעה נקבע: חקר יחסין (גנאלוגיה); חוקר יחסין (גנאלוג).

י' ברויאר: ההצעה האחרונה להיום היא מוצאות (provenance) ובנסמך מוצאות. מדובר במסמך המתעד את המוצא של יצירת אמנות ואת תולדותיה. התלבטנו בין מוצאות למוצאות: המוקד במוצאות – מהשורש יצ"א – הוא מקור היצירה; המוקד במוצאות – מהשורש מצ"א – הוא גלגולי היצירה. בסופו של דיון סברנו שחשוב יותר להביע את מקור היצירה ולקבוע מוצאות, כי המסמך בא לתאר את מוצא היצירה, וגם כאשר הוא מגולל את המוצאות אותה, עיקר מטרתו להתחקות על הבעלים המקוריים.

ר' גדיש: השאלה הגיעה אלינו מוועדת התרבות של הכנסת בהקשר של מוצא יצירות שהיו בבעלות יהודים לפני השואה והגלגולים שעברו עליהן. הצעת החוק כבר יצאה לדרך ובה הצירוף מסמך מוצאות היצירה. ואמנם המונח מוצאות משמש בעיקר בסמיכות, ובצורת הנסמך מוצאות נוצרת במקרה התחברות מעניינת של שתי המילים – מוצאות ומוצאות – העונה על שני ההיבטים.

ס' אסלנוב: שילוב כזה יכול דווקא לבלבל, ונראה לי שכדאי להימנע ממנו.

י' בן-טולילה: גם כשמדברים על מוצא היצירה, אין הכוונה למוצא ממש. העובדה שהיצירה הייתה שייכת למישהו היא חלק ממוצאות היצירה הזו, ולכן לדעתי המילה מוצאות מתאימה יותר.

א' אבנר: גם אני מעדיף את המילה מוצאות. הסיבה האחת היא הקשר בין מוצאות לצואה. הסיבה השנייה – וכאן אני מסכים עם האד' בן-טולילה – היא שהשאלה התעוררה סביב השבת רכוש היהודים לאחר השואה. כדי לקבוע אם יש היום בעלים הזכאים לתבוע אותה, מוצא היצירה אינו חשוב, אלא המציאות שבה התגלגלה ותולדותיה עד 1939, ולכן השורש המתבקש הוא מצ"א. יתרה מזו, גם לדעתי הדו-משמעות של צורת הנסמך אינה רצויה כאן.

י' בלאו: אפשר ללכת בעקבות האנגלית ולקבוע בפשטות **מוצא**.

מ' בר-אשר: אני נוטה להסכים עם האד' בלאו שאם יוחלט להעדיף את השורש יצ"א, כדאי פשוט לקבוע **מוצא**.

ר' גדיש: נתבקשנו לתת מונח עברי למונח המסוים והמוגדר provenance, וההצעה **מוצאות** עונה על הבקשה. היא קרובה מספיק ל**מוצא**, ובכל זאת שונה. צורת הרבים משווה לה אופי של מונח. לעומת זאת צורת היחיד **מוצא** רגילה בעברית, ואינני חושבת, שהיא תיתפס כמונח. לטעמי לדרי-משמעות הנוצרת בנטייה של **מוצאות** ערך מוסף.

מ' קיסטר: בתחומים שאני עוסק בהם המושג provenance מציין בדרך כלל את מוצא הדבר ולא את גלגוליו. לעברית יש הכלים להביע את המובנים האלה, למשל אפשר מצד אחד לדבר על **מוצא**, מקור או מקום התהוות ומצד שני על גלגולים. אבל הניסיון בוועדה היה למצוא מילה עברית שתכלול את שתי ההוראות גם יחד. מטרה זו תושג משום שכמעט תמיד תבוא המילה **מוצאות** בנסמך, ולכן הדיון כאן הוא במידה רבה אקדמי. האם ההברקה הזאת מוצלחת? זה עניין של טעם, אבל אינני רואה סיבה לקבוע את החלופה **מוצאות** בלבד. אם רוצים להביע את המובן הזה בלבד, אפשר להחליט על חלוקה בין שני ההיבטים ולהפריד בין **מוצא** היצירה ל**מוצאות** אותה.

ש' נאה: אני מסכים עם האד' קיסטר. מותר לנו ליצור בידול בעברית שאיננו בשפות אחרות – אם הוא נדרש. והדיון כאן מוכיח שהבידול אכן נדרש. נוכל להפריד בשני מונחים בין שתי משמעויות provenance: **מוצא ומוצאות**. אם נרצה לתאר את מוצא היצירה נאמר **מוצא**, ואם נתכוון לתאר את גלגוליה נאמר **מוצאות**.

י' ברויאר: אנו מתבקשים לקבוע מונח למסמך מסוים. המסומן ידוע, ואין לו שימושים שונים בהקשרים שונים.

ש' אליצור: אם המונח יהיה מסמך **מוצאות היצירה**, לא נצטרך להידרש לצורת הנפרד.

ח' כהן: גם כך עשוי אדם להיזקק לצורת הנפרד ולשאול מה המוצאות של היצירה.

ק' כ"ץ: ואפשר שישאל גם מה המוצאות אותה.

מ' בר-אשר: לא יאה לאקדמיה לקבוע רק את צורת הנסמך בצירוף; צירופים עשויים להתפרק.

מ' בר-אשר: אם כן יש ארבע הצעות. הצעת הוועדה – **מוצאות** (ובנסמך **מוצאות**); הצעת האד' בן-טולילה **מוצאות** – מן השורש מצ"א – הן בנפרד הן בנסמך; הצעת

האד' נאה לחלק את המילה provenance לשניים ולהבחין בין מוצא למוצאות; והצעת האד' בלאו מוצא. נצביע בשלב הראשון על ארבע האפשרויות. אפשר להצביע בשלב זה יותר מפעם אחת.

ה צ ב ע ה

- 9 – בעד מוצאות (ובנסמך מוצאות)
- 10 – בעד מוצאות בלבד
- 10 – בעד הבחנה בין מוצא למוצאות
- 6 – בעד מוצא בלבד

מ' בר-אשר: נצביע שנית על שלוש ההצעות שזכו לתמיכה רחבה, ובכך תינעל הישיבה. כעת מותר להצביע רק פעם אחת.

ה צ ב ע ה

- 10 – בעד מוצאות (ובנסמך מוצאות)
- 9 – בעד מוצאות בלבד
- 4 – בעד הבחנה בין מוצא למוצאות

הוחלט: מוצאות ובנסמך מוצאות (provenance).